

FINSVE

FINSK-SVENSKA HANDELSKAMMAREN
SUOMALAIS-RUOTSALAINEN KAUPPAKAMARI

Sida 1 (5)

Band som brast och återknöts.

LUNCHTAL AV JÖRN DONNER

Finsk-svenska handelskammarens vårlunch på Grand Hôtel, Spegelsalen, måndag 21 mars 2016.

Det kan låta som en något patetisk överdrift att tala om brustna och återknutna band när det gäller förhållandet mellan Finland och Sverige, om man menar att banden aldrig bröts under de något över tvåhundra år sedan Sverige som kompensation för förlusten av Finland fick överta Norge.

Personalunionen med Norge varade knappt hundra år, men var mot slutet kantad av risken för ett krig mellan de två grannländerna.

För ett antal år sedan högtidlighöll man minnet av skilsmässan Finland-Sverige 1809 på många olika sätt. I återblick skapades nationen Finland som produkt av denna skilsmässa.

Nu är man i Finland sysselsatt med att intensivt förbereda ett annat jubileum, självständighetsförklaringen i lantdagen i Helsingfors den 6 december 1917.

Anledningen är kanske väl funnen men knappast speciellt adekvat.

Självständighetsförklaringen var en smånyhet i tidningarna. Den ryska revolutionen med dess oanade följder var drygt en månad gammal.

Vad som sedan hände var viktigare, ett sällsynt blodigt inbördeskrig 1918, en stenig väg till fred med Sovjetryssland 1920 i Dorpat. Den kantades av många konflikter, bland annat tanken på att Sverige skulle få Åland (som belöning för vad? Jag vet inte.) mot att

FINSVE

FINSK-SVENSKA HANDELSKAMMAREN
SUOMALAISSUOMALAINEN KAUPPAKAMARI

Sida 2 (5)

Finlands utvidgades österut till det Öst-Karelen som de storfinska drömmarna kretsade kring.

Det hela hängde inte ihop och gör det sällan i politiken.

I hela denna historiska kökenmödding förekommer den ryska revolutionen och Rysslands kaos som både hot och lockelse, hot framför allt ur deras synpunkt som var livrädda för den världsrevolution som Lenin, Trotskij och deras anhang trodde på under ett antal år. Det så kallade vita segrande Finland ville ett tag ty sig till en tysk kung. Han valdes men var klok nog att avstå efter Tysklands nederlag i världskriget. Sverige ville alltså ha Åland, en segsliten fråga som senare avgjordes i Nationernas Förbund.

En av de många svenskar som stupade i kampen om Tammerfors 1918 hette Olof Palme.

Bland min fars dagböcker finner jag en anteckning om ett försök året innan att få ett samtal till stånd med Hjalmar Branting på en krog i Stockholm. Branting ville inte. Han sa: "Jag har inte tid med herrarna och jag vill varken i morgon, övermorgon eller överhuvudtaget tala med finnar om Finland."

Så var det inte och skulle inte, som tur är, bli en ledande princip i förhållandet mellan länderna.

Med en viss sannfärdighet kan jag kanske ändå upprepa rubrikens ord om band som brast och återknöts.

Det svenska språket och svensk lagstiftning hade självfallet haft en härskarställning i Finland fram till den ryska ockupationen, men landets talade språk var finska. Denna språkliga dominans och dubbelhet varade länge, faktiskt sett nästan till slutet av 1800-talet. Den dåtida förryskningspolitiken ledde till en stark renässans för det finska Finland, språkligt och kulturellt.

Det svenskspråkiga Finland har sedan dess varit sysselsatt med ett ofta framgångsrikt språkligt revirförsvar.

Det var ganska naturligt och förståeligt att den begynnande industrialiseringen i Finland i allt högre grad riktade sina blickar österut, till den i princip

enorma ryska marknaden. Zacharias Topelius, en idag föga läst författare, tyckte i en dikt att det östliga geografiska perspektivet var lockande, därmed avsåg han det Alaska som Ryssland sedan sålde mot en billig penning år 1867 till USA. Pionjärerna inom finländsk företagsamhet kom ofta från annat håll, inte i första hand från Sverige.

I och med svenskans fortsatta starka ställning i Finland kunde man tala om en gemenskap över nationsgränsen, ett tag präglad av Runeberg (han har ju faktiskt en gata i Stockholm) men senare av ett rätt intensivt samröre bland konstnärer och författare från båda länderna, i Berlin och Paris. Man behöver bara läsa Albert Engström för att få detta bekräftat. Denna gemenskap är i stort sett försvunnen.

Privat samröre utelöt inte egendomliga politiska konflikter.

Under Krimkrigets tid var Sverige närmast lierat med England och tillät därför brittiska krigsfartyg fri passage på svenska vatten. För att skydda sina ekonomiska intressen beslöt sig Gamlakarleby borgare, ledda av min farfarsfar att avvisa de brittiska attackerna, vilket lyckades. Som minne av detta finns det i Karleby, som staden nu kallas, en erövrad brittisk barkass till påseende.

Däremot sagt, trots gemenskap i många former, att tsardömet Finland och det ocarianska Sverige inte alltid stod på samma sida.

Man kan tala om en förmodad eller verklig nationell egenlytta, någonting som för Sveriges del varit utomordentligt framgångsrik politik, men inte utan att denna omtalade ödesgemenskap mellan länderna ibland har skrapats i kanten rätt grundligt.

Som jag nyss sade inträffade det i hög grad kring åren 1917 till 1920, under inflytande av världshändelser som ingendera parten kunde påverka. Det fanns också i Sverige en rädsla för den ryska revolutionens europeiska smittoeffekt, som hade efterverkningar bland annat i Tyskland och Ungern, för att inte tala om den röda kuppen i Helsingfors, där svenska emissarier förgäves försökte medla.

FINSVE

FINSK-SVENSKA HANDELSKAMMAREN
SUOMALAISSUOMALAINEN KAUPPAKAMARI

Sida 3 (5)

I Finland gick man betydligt längre. Ett projekt hos de så kallade aktivisterna, även Mannerheim, var att på ett eller annat sätt krossa den ryska revolutionen, framför allt genom att inta det dåtida Petrograd. Det blev ingenting av den saken, men de stora ekonomiska intressen som bland andra familjen Nobel innehade gick förlorade, Lidvalls skrädderi fick flytta, Fabergé stänga. Generallöjtnant Mannerheim hade fått sparken från rysk tjänst hösten 1917 och återvände till Finland, med välkända följder.

Nationellt egenintresse spelade också senare en huvudroll, politikens och självbevaransens primat framom rent ekonomiska intressen.

Sveriges och Finlands agerande under världskrisen från 1937 framöver till andra världskrigets slut har blivit noggrant analyserat. Antalet hjältar är rätt litet, om man därmed avser politisk konsekvens och förmåga att i allt och alla sammanhang tala sanning.

De svenska regeringar som under denna epok inlät sig på kompromisser, i namn av en besvärlig och kosmetisk neutralitet, fick i eftervärldens ögon betala ett visst pris för sina insatser, men slutresultatet var gott. Man tillät tysk transitering så länge den ansågs ändamålsenlig. I ett tidigare skede (under vinterkriget) hade man hjälpt Finland i den mån det var möjligt. Allt detta

var kanske inte ärorikt, men effektivt.

På samma sätt gick Finland en slingrig väg från tanken på eftergifter inför sovjetryska krav till motståndsvilja under vinterkriget, för att därefter, helt medvetet, ty sig till den enda kraft som syntes kapabel att motstå Sovjet, den tyska militärmakten.

Man slöt ett pactum turpe med Hitler som avslutades först sensommaren 1944, igen med Mannerheim som aktör.

Den svenska medieoffentligheten var under denna period delad, utsatt för hänsyn och censur. Men det fanns på svenska sidan personer som kunde kombinera nationellt intresse med företagsintressen på ett äventyrligt men framgångsrikt sätt. Jag tänker på bröderna Wallenberg.

Detta är historia, knappast intressant för en generation vars kunskaper om det förflutna kanske i bästa fall sträcker sig till tiden kring den stora datarevolutionen, som påbörjades redan på 1980-talet men fått full styrka under de senaste tio åren.

Mycket har hänt.

Det har till leda upprepats att den svenska regeringen (läs Ingvar Carlsson) gjorde fel när den lät bli att underätta sin finska motsvarighet om ansökan att söka medlemskap i den gemenskap som kom att kallas EU. Slutet gott, allting gott?

Men så blev det inte. I varje fall innebar medlemskapet en ganska radikal förändring också i de ekonomiska relationerna mellan våra länder. Termen globalisering svarar rätt dåligt på frågan om vad som skedde. Sverige hade sysslat med om global handel långt före Finland, med svenska Ostasiatiska Kompaniet hade Finland haft föga beröring. Däremot plågades hamnstäderna i Österbotten länge av handelshinder som upphörde med skilsmässan från Sverige.

Förhållandet till den europeiska enhetsvalutan euron i dess initialskede understryker skillnaderna i nationella tänkesätt mellan länderna. Medan en majoritet av det svenska folket tackade nej till euron fattades det finländska beslutet de facto i samband med omröstningen om medlemskapet. Resten, euron, var ett riksdags- och

FINSVE

FINSK-SVENSKA HANDELSKAMMAREN
SUOMALAISSUOMALAISEN KAUPPAKAMARI

Sida 4 (5)

regeringsbeslut.

Som vi vet har de efterkloka alltid rätt, också i detta fall. Under trycket av häftigt uppflammande förment nationalistiska opinioner i olika länder tycks det finnas en stor mängd européer som inte vill vara del av en gemenskap vars yttersta mål åtminstone för tillfället förefaller avlägsna, men som åtminstone jag själv är beredd att försvara. Dessa värden består trots den europeiska krisen.

Nationalistiska opinioner som ibland har drag av främlingshat och rasism är inte helt främmande hos oss, vare sig i Sverige eller Finland. Här har de kommit till uttryck genom att rätt starkt opinionsstöd för Sverigedemokraterna, i Finland rentav deltagande i regeringen genom Sannfinländarna.

Hur man i Sverige helt har kunnat negligera SD är för mig en gåta som jag inte har möjlighet att lösa. Vad däremot Finland beträffar, har Sannfinländarna motvilligt tvingats godta och svälja en invandring som visserligen inte alls har samma dimensioner som i Sverige, men som eventuellt kan leda till att det politiska stödet för detta parti minskar samt att det kanske uppstår en samhällskonsensus om vikten av och fördelarna med ökad invandring.

Hur man i fortsättningen hanterar invandringsfrågan i relation till brutna överenskommelser överallt i Europa; Dublin och Schengen kan jag inte bedöma. Det skulle föra alltför långt från min svenskfinska diskussion att ta upp frågan om Mellanöstern, kolonialmakternas avtal för hundra år sedan och folkvandringarnas moderna historia, som för Sveriges och Finlands del har en bakgrund i emigrationen till framför allt Nordamerika i det förgångna. Det har sagts om Schweiz

att hjulen skulle stanna om invandrarna (Gastarbeiter utan permanent uppehållstillstånd) skulle strejka. Samma gäller Sverige, med tanke på vad som hände under 60- och 70-talen, med den skillnaden till Sveriges förmån att de som kom upptogs som fullvärdiga medlemmar av samhället. Frånsett en omständighet, språket.

Det kan tänkas att jag överdriver språkets eller språkens betydelse.

Trots massmedieverkligheten (eller kanske på grund av den) står vi, vad vardagsverkligheten gäller, långt från varandra när det gäller bildning och kultur, dvs kunskapen om varandra, inte enbart den språkliga.

Här hjälper det inte med patetiska insatser av det Nordiska rådet, som enligt min mening gjorde sitt för länge sedan, passfrihet, öppen arbetsmarknad, ett fungerande mini-Schengen. Nordiska rådet har spelat ut sin roll och kan därför avskaffas.

Institutionell nordism är marginell i förhållande till den ekonomiska.

När det gäller den politiska verkligheten är den tid längesen förbi då de flesta ledande politiker i Finland kunde tala svenska någorlunda obehindrat. Ekonomins och forskningens lingua franca har blivit engelska, för länge sedan var den tyska eller ännu tidigare franska. Det är ofrånkomligt att det dominanta språket i Norden är en form av svenska eller nordiska, men det är också möjligt, på grund av ökad invandring, att man får ty sig till en multikulturalism, kanske präglad av en primitiv variant av engelska språket, eller svenska. Kräver man kunskap i svenska i nordiska sammanhang bör man kräva kunskap även i finska eller isländska. Det går inte.

Som svensktalande finne (jag brukar föredra denna

FINSVE

FINSK-SVENSKA HANDELSKAMMAREN
SUOMALAIS-RUOTSALAINEN KAUPPAKAMARI

Sida 5 (5)

benämning framom termen finlandssvensk) kan jag förmodas vara bekymrad över svenskans ställning i Finland, men de närmare 300 tusen svensktalande i Finland åtnjuter grundlagsenligt skydd som är betydligt starkare än motsvarande skydd för finskan i Sverige.

Det är en tråkig truism att kunskapen om Sverige i Finland är betydligt större än kunskapen om Finland i Sverige, men det finns ju ingen motsvarighet i Finland till familjen Bernadottes påtagliga massmediala fertilitet, för att inte tala om att Finland saknar moderna nationalhelgon av typ Zlatan Ibrahimovic.

Detta med Zlatan är fascinerande.

Att fotboll är en dominerande folksport i Sverige vet jag. Men att en person med hans egenskaper får rätt att recitera Du gamla du fria i reklamen för en kinesiskägd Volvobil är beundransvärt, och tyder på en öppenhet som jag tyvärr alltför sällan möter i det land jag bor i.

Denna fördel för Sverige eliminerar inte ett annat problem i våra relationer, som fått alltmer uppmärksamhet, och troligen med full rätt: geopolitiken. Från Stalin till Paasikivi och Mannerheim har det understruktits av vi ingenting kan göra åt geografien.

Jag brukar ibland citera en bon mot som jag fann i en svensk tidning. Till frågan om vad Sverige vore utan Finland var svaret: Sverige som Nordens östligaste land.

Någon gång på 90-talet, med Martti Ahtisaari som president i Finland, och Jeltsin i Ryssland, kunde man föreställa sig att förhållandet till vad Paasikivi brukade kalla "vår store granne i öster" var utomordentligt gott och att vi (dvs Finland) var friare än någonsin tidigare i sin historia. Detta avspeglade sig också i Sverige.

Men Ryssland gick inte den väg vi trott och hoppats på, mot en liberal och demokratisk marknadsekonomi. Det blev ett delvis nyrikt samhälle, som småningom ville bli respekterat som stormakt. Vägen till allt detta känner vi, inklusive ockupationen av Krim, operationerna i Syrien, en propaganda som riktar sig mot förment illasinnade makter.

Under denna tid har Finland uppehållit en någorlunda god försvarsberedskap, åtminstone när det gäller manskapsreserven, medan Sverige avskaffat värnplikten. I Finland är man medveten om de stora kostnaderna förbundna med flygvapnet, u-båtar och annan militär teknologi. Av den anledningen är det välkommet att man åtminstone diskuterar någonting som kring andra världskriget var en omöjlighet, nämligen ett stärkt försvarssamarbete.

I likhet med diskussionerna om EU-medlemskapet finns det i bakgrunden till det bilaterala samarbetet den vidare frågan om NATO-medlemskap. En svensk tradition av ibland mödosamt uppehållen neutralitet och finsk försiktighet inför grannen på andra sidan av den 1280 kilometer långa gränsen kan bli ett hinder. Vill man vara sig själv närmast eller ingå i en stor säkerhetsgemenskap? De baltiska länderna har ansett sig vara alltför små för att stå utanför. I världsspelet är både Sverige och Finland rätt små aktörer. Men geografien och geopolitiken förbinder oss.

Det som däremot skiljer oss kan åskådliggöras genom att peka på skillnaderna mellan vederbörande lands utrikesministrar.

Till det svenskfinländska dilemmat hör frågan om handlingskraften i respektive länders regeringar. Jag överlåter åt någon annan att bedöma om herrar Löfven och Sipilä utstrålar beslutsamhet och övertygelse, med tanke på att det i samband med regeringsbildningen handlat om omaka par. Som bekant är tvångsäktenskap emotionellt riskfyllda och kan leda till handlingsförlamning.

Sverige tycks vara berett att placera väktare på Gotland. Alltid något.

Jag kan sluta med att citera Tegnér, ständigt aktuell: "En verld eröfrade vi förr med svärden; Med sång och tanke nu låt oss eröfra verlden!"

Tack för ordet.